ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA
VOL. XL, 13 SECTIO H 2006
Wydział Ekonomiczny UMCS

TOMASZ BIAŁOWĄS

Długookresowe zmiany gospodarcze w Chinach jako czynnik ekspansji na rynki światowe

Long-term economic changes in China as a factor in expansion to the world markets

Abstract: W okresie od roku 1949 Chińska Republika Ludowa przeszła transformację gospodarczą i ustrojową od centralnie planowanej kolektywnej i nieefektywnej do rynkowo zorientowanej, otwartej na rynki światowe i kapitał zagraniczny gospodarki. Wprowadzane zmiany w organizacji produkcji rolniczej i przemysłowej w latach 1949–1978 są przykładem nieskutecznej polityki gospodarczej zakładającej rozwój w warunkach autarkii. Otwarcie gospodarki po roku 1978 pozwoliło efektywniej wykorzystać istniejący potencjał gospodarczy, a napływ zachodniego kapitału i technologii podniósł konkurencyjność produkcji Chin na rynkach światowych. Zmiany gospodarcze w Chinach przyniosły sukces, dopiero gdy zaczęły odpowiadać na zachodzące w globalnej gospodarce i handlu światowym tendencje.

UWAGI WPROWADZAJĄCE
Introduction

Od utworzenia w 1949 roku Chińska Republika Ludowa przeszła szereg reform gospodarczych i politycznych, które umożliwiły jej obecny sukces na rynkach światowych. W ciągu 50 lat udało się dokonać transformacji politycznej i gospodarczej centralnie planowanej, zamkniętej na współpracę zagraniczną, zdominowanej przez rolnictwo gospodarki w kierunku rynkowo zorientowanej, bardzo dynamicznej gospodarki przemysłowej. Przeprowadzona w niniejszym artykule analiza wywołanych kolejnymi reformami zmian w strukturze gospodarki Chin po roku 1949 pokazuje, jak istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego kraju jest współpraca zagraniczna, obejmująca związki handlowe i inwestycyjne. Trudności gospodarcze Chin w okresie 1949–1978 wynikały z błędnych strategii rozwoju, ale przede wszystkim były skutkiem izolacji gospodar-

czej – istotnej bariery ograniczającej możliwości wzrostu gospodarczego i transformacji polityczno-ekonomicznej kraju. Przełom z roku 1978 usunął ograniczenia dla posiadającej znaczny potencjał gospodarki Chin i pozwolił na wykorzystanie możliwości, jakie daje uczestnictwo w systemie gospodarki światowej.

Artykuł składa się z trzech zasadniczych części poświęconych kolejno: reformom gospodarczym Chin i zmianom zachodzącym w rolnictwie i przemyśle w latach 1949–1978; zmianom w zagranicznej polityce handlowej i reformom w okresie po roku 1978; i ostatniej części, pokazującej, jaki wpływ wywarły opisane zmiany gospodarcze i polityczne na ekspansję handlową Chin w ostatnich dwóch dekadach.

REFORMY GOSPODARCZE I POLITYCZNE W LATACH 1949–1978
Economic and political reforms, 1949–1978

W chwili utworzenia Chińskiej Republiki Ludowej przez Mao Zedonga w 1949 roku gospodarka tego wielkiego kraju zdominowana była przez sektor rolniczy. Tereny wiejskie zamieszkiwało 89,4% populacji, a sektor przemysłowy posiadał tylko 12,6% udziału w tworzeniu dochodu narodowego.[1] W latach 50. przemysł ciężki stanowił podstawę gospodarki w wielu krajach rozwiniętych i w tym kierunku zmierzała przyjęta w 1952 roku, wzorowana na ZSRR, strategia rozwoju gospodarczego. Program uprzemysłowienia zakończył się jednak fiaskiem. Rozwój przemysłu w przypadku Chin w znacznym stopniu uwarunkowany był rozwojem rolnictwa. Wzrost liczby zatrudnionych w przemyśle, w połączeniu z migracjami ludności wiejskiej do miast, podniósł popyt na żywność. Ponadto industrializacja gospodarki wiązała się ze zwiększonym importem dóbr kapitałowych. Za import trzeba było zapłacić zyskami z eksportu, który w Chinach w przeważającej części składał się z produktów pochodzenia rolniczego. Pozarolnicze tereny wiejskie dostarczały również istotnych dla rozwoju wielu gałęzi przemysłu surowców. Uwarunkowania strukturalne gospodarki Chin w pierwszych latach powojennej odbudowy były więc zasadniczym czynnikiem ograniczającym proces zmian gospodarczych. Rolnictwo stanowiło wąskie gardło przemian.

Niepowodzenia adaptacji sowieckiego modelu gospodarki doprowadziły do wprowadzenia w 1958 roku nowego programu ekonomicznego „wielki skok naprzód" (*Great Leap Forward*), którego centralnym elementem miał być wzrost rozmiarów produkcji przemysłowej i rolniczej przez utworzenie dużych spółdzielni i kolektywizację.[2] Cała własność prywatna uległa ponadto nacjonalizacji.

---

[1] J. Y. Lin, *Institutional reforms and dynamics of agricultural growth in China*, Food Policy, vol. 22, 1997, nr 3, s. 203.

[2] C. van Marrewijk, *International Trade and the World Economy*, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 410.

Utworzone komuny ludowe (*People's communes*), będące podstawową jednostką gospodarki, skupiały średnio około 5000 gospodarstw rolnych z 10000 pracowników i 10000 akrów ziemi uprawnej.[3] Kolektywizacja jednak doprowadziła do gwałtownego spadku wydajności pracy i zakładane korzyści skali nie zostały osiągnięte lub były znacznie ograniczone. W latach 1952–1957 średnia roczna stopa wzrostu wydajności pracy wynosiła 1,66%, w latach 1957–1978 przyjęła wartość ujemną – 0,19%.[4]

Zmiany w metodach produkcji rolnej miały służyć głównemu celowi planu – szybkiej industrializacji. Utrzymywana na niskim poziomie stopa konsumpcji dostosowana była do rosnących z roku na rok nakładów inwestycyjnych. Negatywne doświadczenia po wprowadzeniu pierwszego planu pięcioletniego (1953–1957) skłoniły władze do rozwoju sektora małych i średnich przemysłów, lokowanych na terenach wiejskich, w których produkcja prowadzona była tradycyjnymi metodami, odpowiadającymi specyfice chińskiej gospodarki.[5] Nowoczesny przemysł, którego podstawą były wielkie fabryki, ulokowany został w centrach gospodarczych. Jeśli za kryterium sukcesu reform przyjąć wzrost udziału sektora przemysłowego w tworzeniu PKB, to można uznać, że zakończyły się one powodzeniem. Średnioroczne tempo wzrostu produkcji przemysłowej w latach 1952–1978 wynosiło 9,6%, PKB 4,4% i PKB na zatrudnionego 1,8%.[6] W roku 1952 udział przemysłu w tworzeniu PKB wynosił zaledwie 9,9% i wzrósł do 34,7% w roku 1978.[7] Zmiany w strukturze gospodarki pokazano na rys. 1.

Chiny pod względem udziału sektora przemysłowego w tworzeniu PKB były jednym z najbardziej zindustrializowanych krajów świata. Jednocześnie udział zatrudnionych w sektorze przemysłowym pozostał na relatywnie niskim poziomie. W roku 1952 było to 7%, a w 1978 r. 16,8%.[8] Gdy jednak pod uwagę weźmiemy fakt, iż większość produkowanych dóbr przemysłowych nie posiadała żadnej wartości komercyjnej, a często również i użytkowej, znaczne nakłady inwestycyjne zostały zmarnotrawione, a ich ciężar spowodował radykalny spadek standardów życia w latach 60., to ocena „wielkiego skoku naprzód" jest negatywna.

[3] J.Y. Lin, *op. cit.*, s. 204.

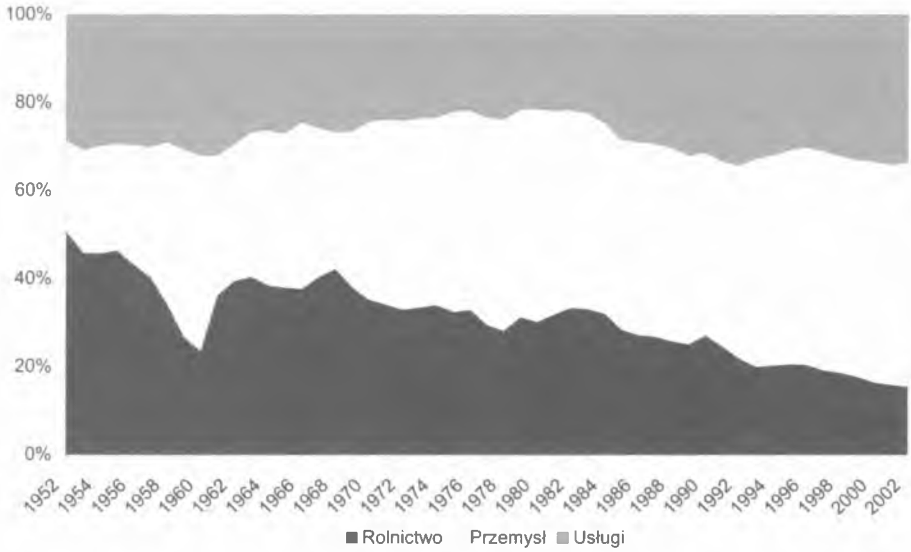
[4] A. Maddison, *Chinese Economic Performance in the Long Run*, OECD Development Centre, Paris 1998, Table 3.14, s. 75.

[5] J. Nygard, *Agricultural Development in China 1949–1997. Identification and review of key barriers to the development of grain production*, International Business Economy Research Paper Series No. 6, Aalborg 2001, s. 33.

[6] A. Maddison, *op. cit.*, Table 3.1, s. 56.

[7] *Ibid.*, Table 3.2, s. 56.

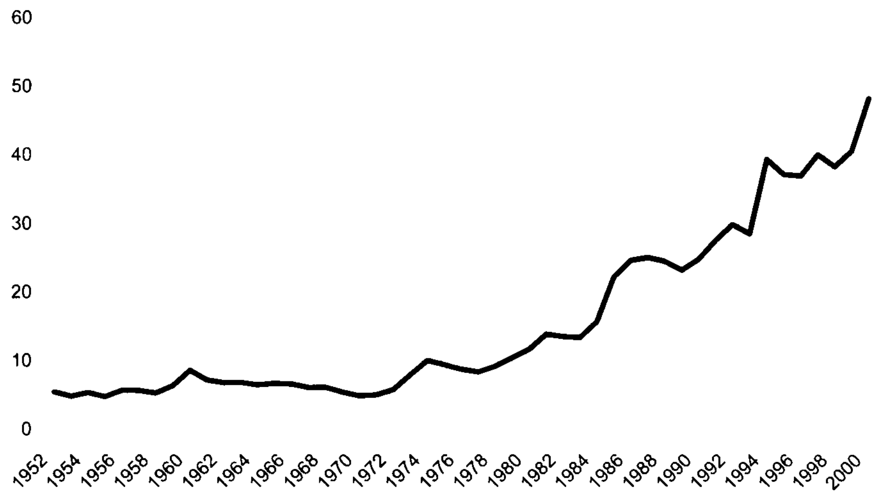
[8] *Ibid.*, Table D.3, s. 171.

Rys. 1. Udział sektorów w tworzeniu PKB Chin w latach 1952–2002 (w %)
Sectoral shares of GDP, value added, 1952–2002 (in %)

Źródło: *The Historical National Accounts of the People's Republic of China 1952–1995; World Development Indicators*, The World Bank [za:] M. Dutta, *China's industrial revolution: challenges for a macroeconomic agenda*, Journal of Asian Economics 15 (2005), s. 1173.

Zmiany gospodarcze i polityczne w roku 1958 wpłynęły na handel zagraniczny Chin. W latach 60. zasadniczą część importu stanowiły dobra kapitałowe i nowe technologie potrzebne w przemyśle, które pochodziły głównie z krajów socjalistycznych, a zwłaszcza z ZSRR. Import został więc podporządkowany strategii industrializacji i odgrywał w niej dość istotną rolę, jednak prowadzona polityka autarkii gospodarczej, w połączeniu z nałożonym w latach 50. przez kraje Europy Zachodniej, Stany Zjednoczone i Japonię embargiem handlowym, doprowadziła do załamania wymiany na wiele lat. Udział handlu zagranicznego (eksport + import) w PKB Chin spadł z około 9% w roku 1960 do 5% w roku 1971 (rys. 2). Na początku lat 60. sytuację Chin pogorszył ponadto konflikt z ZSRR, który zakończył się wprowadzeniem restrykcji handlowych, wycofaniem pomocy technologicznej i wstrzymaniem eksportu dóbr kapitałowych, co uniemożliwiło ukończenie wielu projektów inwestycyjnych.

Rys. 2. Otwartość gospodarcza Chin w latach 1952–2000 (eksport + import w procentach PKB)
China's economic openness, 1952–2000 (exports + imports as a % of GDP)

Źródło: *Space-Time System of National Accounts*, Penn World, Table 6.1.

Gdy w 1966 roku gospodarka Chińskiej Republiki Ludowej znajdowała się w poważnym kryzysie, pojawiły się postulaty odejścia od rewolucyjnej wizji Mao, który w odpowiedzi na nie przeprowadził rewolucję kulturalną (*Cultural Revolution*).[9] Pewne zmiany zostały wprowadzone już wcześniej – w roku 1963, gdy złagodzono procesy kolektywizacji. Wzrost cen w latach 1961–1962, trudności gospodarcze i polityczne spowodowały, że władze nie były zdolne ponosić dużych nakładów inwestycyjnych w sektorze rolniczym. Konieczne było wprowadzenie zmian w metodach zarządzania na terenach wiejskich. Ziemia została przekazana indywidualnym rodzinom, gospodarstwa domowe stały się podstawowymi jednostkami produkcyjnymi w wielu częściach Chin, a produkcja rolnicza na tych terenach uległa ożywieniu.[10] Przywrócenie samowystarczalności gospodarstwom rolnym przyczyniło się do rozwoju specjalizacji produkcji w poszczególnych regionach kraju.

Decentralizacja władzy i wprowadzenie pewnych swobód wywołały chaos i ukazały błędy i nieadekwatność stosowanych rozwiązań do istniejących ograniczeń gospodarki. Kolejne reformy i realizowane plany umożliwiły rozwój przemysłu ciężkiego i zmianę struktury gospodarki, jednak była ona równie nieefektywna jak na początku lat 50. Z punktu widzenia międzynarodowej pozycji Chin izolacja gospodarcza była istotną barierą rozwoju, a jej skutkiem była utrata

[9] C. van Marrewijk, *op. cit.*, s. 411.
[10] J.Y. Lin, *op. cit.*, s. 205.

udziału w światowym PKB i handlu. Społeczeństwo uległo pauperyzacji, a wskaźniki konsumpcji i poziomu dochodu na osobę były tylko ułamkiem średniej światowej.

OTWARCIE GOSPODARCZE CHIN PO ROKU 1978
China's economic opennes after 1978

Upadek rewolucji kulturowej i śmierć Mao w 1976 roku wyznaczają początek nowego etapu rozwoju gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej. Rozpoczęte w grudniu 1978 roku przez Deng Xiaopinga reformy uznawane są za początek ekspansji ekonomicznej Chin. W rzeczywistości pewne kroki podjęto trochę wcześniej. W roku 1971 Chiny wstąpiły do ONZ, a w kolejnym roku przywrócono stosunki dyplomatyczne ze Stanami Zjednoczonymi i Japonią. Działania te znalazły odzwierciedlenie we wzroście stopnia otwartości gospodarki od początku lat 70., co widoczne jest na rys. 2. Eksport Chin między 1972 a 1978 rokiem wzrósł trzykrotnie, a import czterokrotnie. W roku 1977 sukcesor Mao, Hua Guofeng rozpoczął program importu technologii w formie zakupu na kredyt dużych projektów, których wartość w latach 1976–1985 miała osiągnąć poziom 12,4 mld dolarów (eksport Chin w roku 1978 wynosił 9,75 mld dolarów).[11] Niezwykle ważnym dla późniejszego rozwoju Chin wydarzeniem było przyjęcie podczas obrad Trzeciego Plenum Jedenastego Komitetu Centralnego Chińskiej Partii Komunistycznej polityki „otwartych drzwi" (*kaifang zhenze*).[12] Decyzja ta umożliwiła napływ zagranicznego kapitału i towarów do Chin.

Przez pierwszą dekadę od czasu reform roku 1978 zagraniczna i krajowa polityka ekonomiczna była prowadzona w izolacji i może być analizowana osobno.[13] Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że polityka zagraniczna i współpraca handlowa służyć miały pobudzeniu wzrostu gospodarczego i modernizacji gospodarki, a otwarcie gospodarcze wymusiło odpowiednie zmiany w kraju. W sektorze rolniczym od 1979 roku przywrócono system samodzielnych gospodarstw i ostatecznie zerwano z kolektywną produkcją, co zaowocowało wysokim wzrostem produkcji rolniczej. Jej wartość w okresie 1978–1984 rosła rocznie średnio o 7,73%, a w latach 1952–1978 zaledwie o 1,85%.[14] Odejście od polityki produkcji zbóż i wprowadzenie produkcji zdywersyfikowanej było koniecznością

[11] R. Pomfret, *Growth and Transition: Why Has China's Performance Been so Different?*, Journal of Comparative Economics 25 (1997), s. 424.

[12] C. Chen, L. Chang, Y. Zhang, *The Role of Foreign Direct Investment in China's Post–1978 Economic Development*, World Development, vol. 23, 1995, nr 4, s. 692.

[13] B. Naughton, *China's Emergence and Prospects as a Trading Nation*, Brookings Papers on Economic Activity 2, 1996, s. 276.

[14] J.Y. Lin, *op. cit.*, s. 202.

wynikającą z warunków naturalnych.[15] Sektor rolniczy był siłą napędową wzrostu gospodarczego Chin we wczesnych latach 80. za sprawą wspomnianego już wzrostu produkcji, ale również dzięki dynamicznemu rozwojowi wiejskich przedsiębiorstw, które przyczyniły się do transferu pracy i kapitału z sektora rolniczego do przemysłu wiejskiego.[16] Reforma systemu fiskalnego, która łączyła wydatki lokalnych władz z ich wpływami podatkowymi spowodowała, że wiejskie przedsiębiorstwa stały się zasadniczym źródłem budżetów lokalnych, a tym samym inwestycji w sektorze rolniczym.[17] Powodzenie reform rolnych skłoniło władze do bardziej odważnych działań w sektorze przemysłowym, ale również wspomogło te działania. Wzrost wydajności produkcji rolnej uwolnił znaczne zasoby siły roboczej, które stały się dostępne dla przemysłu, a wzrost dochodów ludności wiejskiej wpłynął na wielkość popytu na produkty przemysłowe.[18]

Ważnym elementem w procesie zmian strukturalnych i reform w sektorze przemysłowym było opracowanie rozwiązań umożliwiających wykorzystanie napływającego kapitału w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich (ZIB). Pierwszą regulacją umożliwiającą inwestowanie w Chinach podmiotom zagranicznym było uchwalone w lipcu 1979 roku „Prawo Chińskiej Republiki Ludowej o Wspólnych Przedsięwzięciach Wykorzystujących Chińskie i Zagraniczne Inwestycje".[19] W kolejnym roku utworzono cztery specjalne strefy ekonomiczne, w których można było lokować projekty inwestycyjne.[20] W późniejszym okresie następowała dalsza liberalizacja przejawiająca się w wyższych uprawnieniach dla inwestorów oraz w możliwości lokowania inwestycji w nowych regionach. Wraz z ułatwieniami rosło znaczenie ZIB w tworzeniu PKB Chin (rys. 3).

Dynamiczny wzrost odnotowano zwłaszcza po roku 1984, a w jeszcze większym stopniu od początku lat 90. Widoczny na rys. 3 spadek udziału w latach 90. nie jest spowodowany zmniejszeniem wartości napływających inwestycji, ale skutkiem bardzo wysokiej dynamiki PKB.

[15] Chiny pomimo dużego terytorium są krajem ubogim w ziemię nadającą się do uprawy rolniczej, uprawa zbóż wymaga zaś dużych obszarów relatywnie wysokiej klasy ziemi, której Chiny nie posiadają.

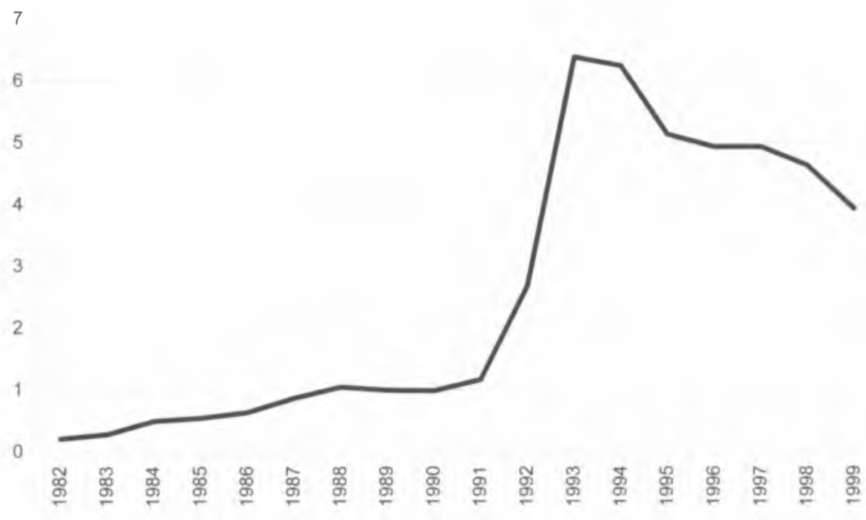
[16] R. Pomfret, *op. cit.*, s. 426.

[17] C. A. Carter, A. J. Estrin, *Market Reforms Versus Structural Reforms in Rural China*, Journal of Comparative Economics 29 (2001), s. 529.

[18] M. Dutta, *China's industrial revolution: challenges for a macroeconomic agenda*, Journal of Asian Economics 15 (2005), s. 1174.

[19] C. Chen, L. Chang, Y. Zhang, *The Role of Foreign Direct Investment in China's Post–1978 Economic Development*, World Development, vol. 23, 1995, nr 4, s. 692.

[20] Jako pierwsze utworzone były znajdujące się na południowo-wschodnim wybrzeżu – Shenzhen, Zhuhai, Xiamen i Shantou. W 1984 dołączyło do nich 14 miast z wybrzeża i wyspa Hainan. W 1985 otwarto trzy kolejne rejony: deltę rzeki Yangtze, Guangdong i region Min Nan w prowincji Fujian. W roku 1990 specjalne strefy ekonomiczne zostały rozszerzone o region Shanghai Pudong. Podaje na podstawie: C. Chen, L. Chang, Y. Zhang, *op. cit.*, s. 692.

Rys. 3. Udział zagranicznych inwestycji bezpośrednich w PKB Chin (w %)
Share foreign direct investment in China's GDP (in %)

Źródło: World Bank, *Global Development Finance & World Development Indicators.*

Napływające ZIB wpłynęły na strukturę przemysłu Chin. W roku 1980 ponad 80% produkcji pochodziło z przedsiębiorstw państwowych, a pozostałe 20% z przedsiębiorstw będących własnością kolektywną.[21] W połowie lat 90. przedsiębiorstwa państwowe produkowały 43,2%, kolektywne – 31,3%, sklasyfikowane jako „inne" – 25,4%, a dominująca w nich grupa przedsiębiorstw zagranicznych – 18,5%.[22] Obok zmian w strukturze własności istotny był również wpływ ZIB na transformację gospodarki w kierunku wolnego rynku. Wraz z otwarciem Chin na rynki zagraniczne, krajowe przedsiębiorstwa poddane zostały silnej konkurencji i zmuszone do poprawy poziomu zarządzania, jakości produktów, obniżania kosztów produkcji i stosowania nowych efektywniejszych technologii. Rosnące współzależności między firmami o różnych formach własności prowadzą do niwelowania różnic w standardach stosowanych metod zarządzania i technologii, a tym samym maleją różnice w wydajności pracy i osiąganych wynikach. ZIB były więc siłą, która znacznie zwiększyła liczbę przedsiębiorstw w Chinach, zdolnych do konkurowania na rynku światowym.

Analizując zmiany w strukturze gospodarki Chin, nie można zapomnieć o znaczeniu zmian w strukturze konsumpcji i ich wpływie na szybki wzrost pewnych gałęzi przemysłu. W latach 70. i we wczesnych latach 80. konsumpcja przesunę-

[21] G. H. Jefferson, T. G. Rawski, W. Li, Z. Yuxin, *Ownership, Productivity Change, and Financial Performance in Chinese Industry*, Journal of Comparative Economics 28 (2000), s. 788.
[22] *Ibidem.*

ła się od dóbr podstawowych do cieszących się najwyższym popytem zegarków na rękę, rowerów i maszyn do szycia; w połowie lat 80. nastąpiła kolejna zmiana w stronę lodówek, pralek i odbiorników telewizyjnych.[23] Od końca lat 80., gdy rynek był już relatywnie dobrze rozwinięty, konsumpcja tradycyjnych dóbr, jak np. żywność, uległa zmniejszeniu na rzecz towarów wysokiej wartości: samochody, elektronika, sprzęt biurowy, a także produkty petrochemiczne i artykuły budowlane.[24] Silne związki struktury konsumpcji i struktury produkcji oraz inwestycji wywołały zmiany w przemyśle. Na znaczeniu zyskiwały nowoczesne przemysły produkujące wysokiej wartości dobra konsumpcyjne, które w coraz większym stopniu stawały się substytutami artykułów importowanych.

Od początku lat 80., po pewnym spowolnieniu i utracie udziału w latach 70., zauważalny jest dynamiczny wzrost udziału sektora usługowego. Posiada on obecnie około 30-procentowy udział w tworzeniu PKB Chin i przewyższa pod tym względem sektor rolniczy. W coraz większym stopniu usługi służą wspieraniu działalności przedsiębiorstw, również korporacji międzynarodowych. Ich rozwój więc jest w ostatnich latach napędzany napływającymi inwestycjami zagranicznymi.

Kulminacyjnym punktem przemian gospodarczych w Chinach było wstąpienie do Światowej Organizacji Handlu (WTO) w roku 2001. Przygotowania do akcesji wymusiły dalsze zmiany w prowadzonej polityce i istotnie przyczyniły się do liberalizacji handlu. Ważone cła na towary przemysłowe spadły z 47% w roku 1993 do 13% w roku 2001 i do 7% w 2005.[25] Chiny z kraju zamkniętego dla kapitału zagranicznego, towarów i usług przeszły do liberalnej, wolnohandlowej polityki co wydaje się być jednym z kluczowych czynników obecnych sukcesów gospodarczych.

WPŁYW ZMIAN W STRUKTURZE GOSPODARKI NA EKSPANSJĘ HANDLOWĄ CHIN

Impact of structural changes on China's trade expansion

Kolejne reformy, podejmowane przez władze Chińskiej Republiki Ludowej w okresie po roku 1949, istotnie wpłynęły na strukturę i dynamikę gospodarki. Przeobrażenia te umożliwiły Chinom ekspansję na rynki światowe. Wzrost produkcji przemysłowej i zmiany w stosowanych technologiach widoczne są w strukturze handlu zagranicznego. Liberalizacja gospodarki i wzrost otwartości handlowej zaowocowały wysokimi stopami wzrostu wymiany. Napływ kapitału

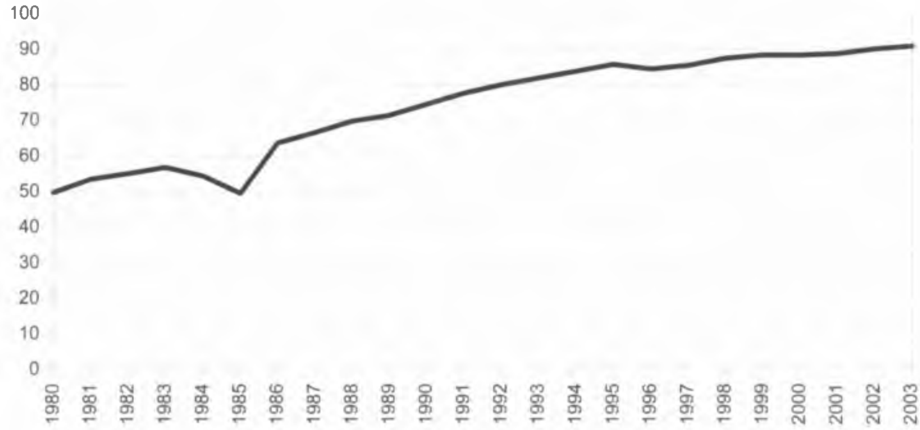
[23] G. Shangquan, *China's Economic Restructuring, Structural Adjustment and Social Stability*, China Economic Review, vol. 8, 1997, nr 1, s. 86.

[24] *Ibidem.*

[25] UNCTAD, *China in a Globalizing World*, United Nations, New York and Geneva 2005, s. 63.

w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich jest istotnym czynnikiem wzrostu eksportu Chin.

Wzrost produkcji przemysłowej w Chinach uwarunkowany był w znacznym stopniu reformami sektora rolniczego. Podniesienie wydajności produkcji rolnej pozwoliło na przesunięcie znacznych zasobów siły roboczej do sektora przemysłowego, ale również na zaspokojenie rosnącego wraz z procesem urbanizacji kraju popytu żywnościowego. Dobre warunki do rozwoju produkcji przemysłowej przyniosły skutek we wzroście udziału artykułów przemysłowych w strukturze eksportu Chin (rys. 4). Dodatkowym czynnikiem wzmacniającym ten proces były liczne inwestycje, podejmowane zarówno przez rząd, jak i przez korporacje międzynarodowe, które podniosły stopień zaawansowania technologicznego eksportowanych towarów i ich wartość.

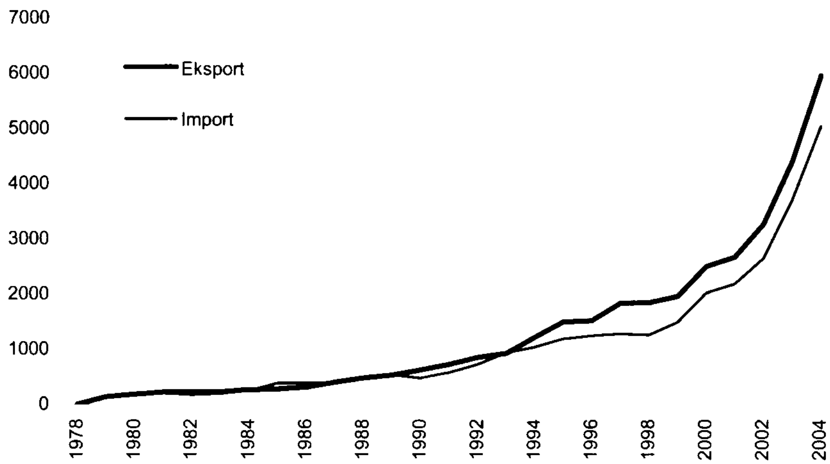
Rys. 4. Udział artykułów przemysłowych w eksporcie Chin w latach 1980–2003 (w %)
Share of manufactures in China's exports, 1980–2003 (in %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: N. Lardy, *The Role of Foreign Trade and Investment in China's Economic Transformation,* China Quarterly, December 1995, s. 1074 i 1076; DRC Institute, *Quarterly Report,* March 1996, s. 41–42, [za:] R. Pomfret, *op. cit.*, s. 427; WTO, *International Trade Statistics 2000*, s. 114; *International Trade Statistics 2001*, s. 116; *International Trade Statistics 2002*, s. 125; *International Trade Statistics 2003*, s. 123; *International Trade Statistics 2004*, s. 121.

W okresie poprzedzającym reformy roku 1978 zorientowana na rynek krajowy strategia rozwoju gospodarczego w znacznym stopniu determinowała strukturę eksportu. Dominowały w niej surowce i artykuły pochodzenia rolniczego. Odejście od centralnie planowanej gospodarki w relatywnie krótkim czasie pozwoliło na zmianę kompozycji eksportu w kierunku towarów przemysłowych. W roku 1980 udział artykułów przemysłowych w eksporcie Chin wynosił 49,7%

i rósł dynamicznie aż do poziomu 90,7% w roku 2003.[26] Przez minione 25 lat struktura eksportu uległa więc istotnym zmianom i zbliżona jest obecnie do struktury eksportu charakterystycznej dla krajów wysoko rozwiniętych.

Wzrost konkurencyjności eksportu na rynkach światowych pozwolił Chinom na osiągnięcie wysokiej dynamiki handlu zagranicznego. Zauważalnie wyższe tempo wzrostu handlu zagranicznego Chiny notowały już od początku lat 70., a w jeszcze większym stopniu po roku 1978.[27] Naprawdę wysoką dynamiką charakteryzowała się jednak dopiero wymiana od początku lat 90. (rys. 5). Wyższa dynamika eksportu niż importu pozytywnie wpłynęła na saldo bilansu handlowego. Podkreśla się również znaczenie handlu zagranicznego w procesie dynamicznego wzrostu gospodarczego Chin. Wysokie stopy wzrostu są nie tylko rezultatem rozwoju eksportu, ale również napływającego importu, a w jeszcze większym stopniu zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Chiny są przykładem czystego modelu, w którym industrializacja gospodarki i wzrost napędzany jest przez import i eksport, a nie tylko przez eksport.[28]

Rys. 5. Dynamika handlu zagranicznego Chin w latach 1978–2004 (1978=100)
Dynamics of China's foreign trade, 1978–2004 (1978=100)

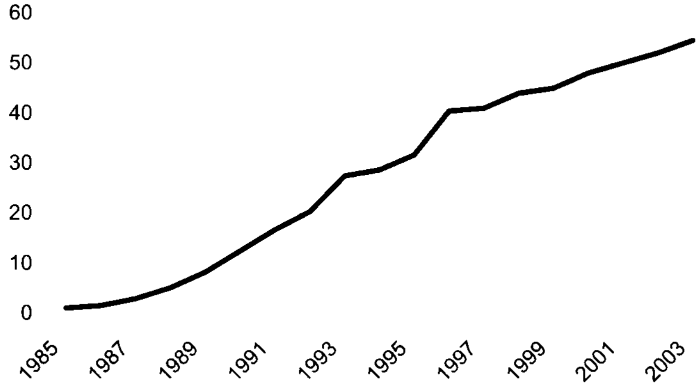
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: WTO, *Statistical data sets*, http://stat.wto.org/StatisticalProgram.

[26] R. Pomfret, *op. cit.*, s. 427; WTO, *International Trade Statistics 2004*, s. 121.

[27] Pewnym czynnikiem mogącym mieć wpływ na wyższe tempo wzrostu handlu zagranicznego Chin po roku 1978 było zniesienie monopolu państwa na prowadzenie wymiany zagranicznej. Utrzymana została co prawda kontrola importu i eksportu, jednak dotyczyła ona głównie surowców, a przewaga konkurencyjna Chin leży raczej w produkcji artykułów przemysłowych wymagających dużych nakładów siły roboczej.

[28] M. Dutta, *op. cit.*, s. 1169.

Napływające zagraniczne inwestycje bezpośrednie nie tylko przyczyniły się do restrukturyzacji gospodarki Chin, ale również były ważnym czynnikiem wspierającym wzrost eksportu. Rosnąca liczba firm z udziałem kapitału zagranicznego, których produkcja ukierunkowana jest głównie na eksport, przejawia się we wzroście ich udziału w handlu Chin. W roku 1984 tylko 0,3% całkowitego eksportu Chin było udziałem firm zagranicznych, a w roku 1990 wskaźnik osiągnął 12,6%.[29] Od początku lat 90. wraz z wysoką dynamiką napływu ZIB do Chin wzmocnieniu uległa rola firm zagranicznych. Obecnie około 55% całkowitego eksportu Chin związane jest z ich działalnością (rys. 6.) Wysokie tempo wzrostu eksportu, notowane przez Chiny od wielu lat, w coraz większym stopniu zależne jest więc od napływającego kapitału i działalności korporacji międzynarodowych, a tym samym od warunków, jakie władze stwarzają zagranicznym inwestorom i stabilności gospodarki.

Rys. 6. Udział w eksporcie Chin firm zagranicznych (w %)
Foreign company share in China's exports (in %)

Źródło: UNCTAD, *China in a Globalizing World*, United Nations, New York and Geneva 2005, s. 36.

PODSUMOWANIE
Conclusion

Przeprowadzona analiza zmian strukturalnych i politycznych w gospodarce Chińskiej Republiki Ludowej w okresie po 1949 roku i ich wpływu na obecną dynamikę daje podstawy do sformułowania kilku głównych wniosków:

[29] C. Chen, L. Chang, Y. Zhang, *op. cit.*, s. 699.

1. Transformacja gospodarki Chin w latach 50. i 60. XX wieku od rolniczo-przemysłowej do przemysłowo-rolniczej była ograniczana prowadzoną polityką izolacjonizmu gospodarczego i politycznego, a osiągnięta struktura była nieefektywna. Strukturalnym czynnikiem warunkującym powodzenie reform był sektor rolniczy, który do lat 70. ograniczał transformację, a po zmianach własnościowych był główną siłą wzrostu gospodarczego we wczesnych latach 80.
2. Izolacja gospodarcza, trwająca 30 lat, ograniczyła możliwości rozwoju i przyczyniła się do utraty udziału Chin w światowej produkcji, eksporcie i inwestycjach. Doprowadziła również do powstania znacznej luki technologicznej w stosunku do krajów kapitalistycznych.
3. Przywrócenie mechanizmu rynkowego i otwarcie Chin na rynki światowe podniosło konkurencyjność produkcji i eksportu oraz przyczyniło się do istotnego wzrostu udziału artykułów przemysłowych w strukturze eksportu. Rozwój sektora prywatnego i kolektywnego oraz rosnący udział firm zagranicznych podniósł wydajność i jakość produkcji.
4. Wzrost wydajności produkcji przemysłowej i podniesienie stopnia zaawansowania technologicznego, w połączeniu z liberalną polityką handlową i rosnącym otwarciem na rynki zagraniczne, przyczynił się do bardzo szybkiego wzrostu wartości eksportu, znacznie przekraczającego tempo wzrostu handlu światowego.
5. Napływ kapitału w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich ma, poprzez rosnący eksport firm z udziałem kapitału zagranicznego, istotny wpływ na dynamikę i wartość eksportu i przyczynia się do wzrostu znaczenia Chin w handlu światowym. Korporacje międzynarodowe są siłą, która integruje Chiny z gospodarką światową i katalizatorem zachodzących zmian gospodarczych.

SUMMARY

The author of this article presents importance of China's structural and market reform to economic expansion in the late 1970's and after. Reform and economic development in China have transformed not only the output structure but also the structure of investment and consumption. Reforms started in 1978 implemented open-door policy. Since 1980's external sector has been a leading factor in the economic reform drive. China's exports had grown rapidly in the late 1980's, mainly in the form of manufactures. The contribution of FDI to the expansion of China's foreign trade has been growing from 1% in 1985 to 55% in 2003.